

تشکیل، طبقه بندی و بررسی خصوصیات مورفولوژیکی، توپوگرافیکی، فیزیکوشیمیایی و مینرالوژیکی خاکهای دشت روم واقع در استان کهگیلویه و بویر احمد. س. صادقی و ع. ابطحی^۱

دشت روم به مساحت تقریباً ۳۶۰۰ هکتار و ارتفاع متوسط ۲۰۹۰ متر از سطح دریای آزاد در جنوب غرب شهرستان یاسوج در استان کهگیلویه و بویر احمد واقع شده و به وسیله کوههای دویشته و بر آفتاب از این شهرستان جدا می‌گردد.

اهداف عمده این تحقیق عبارتند از: ۱- مطالعه تشکیل و تکامل خاک در رژیم رطوبتی زیرسک و رژیم دمایی مزیک. ۲- مطالعه تأثیر پستی و بلندی بر خصوصیات خاکهای مورد مطالعه. ۳- مطالعه کانی‌شناسی و رده‌بندی خاکها مطابق رده‌بندی جامع خاک (آمریکایی).

سه واحد فیزیوگرافی: دشت‌های آبرفتی دامنه‌ای، مخروط‌های افکنه‌ای آبرفتی - واریزه‌ای و جلگه‌های مرتفع و تراس‌های بالائی در منطقه شناسایی شد. در هر واحد فیزیوگرافی پروفیل‌هایی حفر و از بین آنها ۱۰ پروفیل انتخاب و خصوصیات کلی منطقه مورد مطالعه و پروفیل‌ها بر اساس روشهای استاندارد موجود تشریح گردیدند. سپس در هر پروفیل از طبقات مختلف نمونه‌برداری و بعد از خشک شدن و عبور نمونه از الک ۲ میلی‌متری آزمایش‌های مختلف فیزیکوشیمیایی و مینرالوژیکی بر اساس روش‌های استاندارد بر روی آنها صورت گرفت.

این تحقیقات نشان داد که خصوصیات اقلیمی و اکولوژیکی حاکم بر دشت روم، از جمله مقدار و توزیع بارندگی سالانه، ارتفاع از سطح دریا، رژیم دمایی خاک، ماده مادری، و همچنین برخی از خصوصیات خاکی که در حضور عوامل نظیر رطوبت و دما می‌توانند سبب تجمع و دوام ماده آلی در خاک شوند (که از جمله این خصوصیات بافت خاک می‌باشد)، سبب تولید مقادیر زیادی ماده گیاهی و همچنین تجزیه آن در ایام نسبتاً گرم سال، و بنابراین تجمع مواد هوموسی تیره در افق سطحی خاکهای این منطقه می‌گردند. با توجه به این مطلب و آنچه که نتایج کارهای صحرایی و آزمایشگاهی (رنگ افقی سطحی، مقدار کربن آلی و ...) نشان می‌دهند، مشخص می‌شود که خاکهای تکامل یافته این دشت عمدتاً خاکهای راسته مالی سول‌ها (Mollisols) می‌باشد.

^۱ به ترتیب دانشجوی سابق کارشناسی ارشد. دانشیار بخش خاکشناسی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز.

اما پستی و بلندی از آن جهت که در شرایط ماده مادری نسبتاً یکنواخت ناحیه مورد مطالعه پراکندگی خاکها را در کنترل دارد، پس از اقلیم مهمترین عامل تشکیل دهنده خاک در این منطقه است و از طریق دگرگون ساختن توزیع ماده و انرژی (در وهله اول بارندگی و دما) سبب ایجاد تنوع در خاکهای این دشت از سطح راسته (Order) تا زیر گروههای خاک (Subgroup) شده است. در منطقه مطالعاتی پستی و بلندی بر فرآیندهای خاکسازی و بدنبال آن بر بسیاری از خصوصیات خاکی (Soil Properties) از جمله رنگ، کربن آلی، بافت، ظرفیت تبادل کاتیونی، اشباع بازی، دما و عمق خاک، سطح سفره آب زیرزمینی، خصوصیات اکسید و احیایی و ... تأثیر نموده است. کانیهای بخش رس نیز بسته به موقعیت خاکها در سیمای اراضی (Land scape) از لحاظ نوع و مقدار تنوع نشان می دهند.

در خاکهای واقع در دشتهای آبرفتی دامنه‌ای غالباً بافت خاک سنگین، کربن آلی نسبتاً زیاد، واکنش خاک آهکی و دارای اقله‌های مشخصه سطح الارض مالیک (Mollic) و تحت الارض آرگیلیک (Argillic) و کمبیک (Cambic) می باشد و عمدتاً به زیر گروه تیپیک آرگی زرال‌ها (Typic Argixerolls) تعلق دارند. محدوده‌ای نیز که نیمرخ خاک متأثر از سفره آب زیرزمینی (غیرشور) و نوسانات فصلی آن می باشد خاکها در زیر گروه تیپیک آرگی اکوآل‌ها (Typic Argiaquolls) جای می گیرند. مطالعه کانی شناسی این پروفیل نشان می دهد که کانیها غالب در بخش رسی این پروفیل از گروه اسمکتیت‌ها می باشند که با توجه به زهکشی ضعیف و رژیم رطوبتی اکویک می توان منشأ اتوژنیک (Autogenic) نیز برای آن در نظر گرفت.

در فیزیوگرافی‌های بالاتر، بسته به میزان پایداری سطوح و تأثیر پستی و بلندی درجات مختلفی از تکامل مشاهده می شود. در مخروط‌های افکنه آبرفتی قدیمی در پایه شیب (Footslope) و در شیب مقعر با توجه به ضخامت و مقدار ماده آلی در افق سطحی خاکهای زیر گروه مالیک هاپلوزر آلف (Mollic Haploxeralfs) و تیپیک هاپلوزر آلف (Typic Haploxeralfs) و در شیبهای محدب خاکهای زیر گروه تیپیک کلسی زرال (Typic Calcixerolls) مشاهده می گردند. در زیر گروه اخیر در تکامل افق کلسیک حرکت مویین آب به سمت بالا نقش مؤثری دارد.

کانی شناسی خاکها نشان می دهد که از مناطق مرتفع تر به سمت پایین تر بر مقدار کانیهای انبساط پذیر نظیر اسمکتیت افزوده می شود و از میزان کانیهای ایلیت و کلریت کاسته می شود.

در قسمت‌های پایین دست نیز که تحت تأثیر فعالیت‌های دروه‌ای فرسایش و رسوب گذاری قرار گرفته‌اند خاکهای انتی سول (Entisols)، مخصوصاً خاکهای گروه بزرگ زروفلونتها (Xerofluvents) که تنوعات بافتی و تغییرات کربن آلی نسبت به عمق را به خوبی نشان می دهد مشاهده می شوند.